

Pervâne Muineddin'in Kayseri'deki İnşa Faaliyeti ve Ahilerin Tasfiye Sürecine Dair

Ahmet AKŞİT*

Özet

Bu makalede Pervâne Muineddin'in Kayseri'de inşa ettirdiği medrese ve mescidden hareketle inşa faaliyeti ile siyasî gelişmeler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Pervâne'nin yaptırdığı eserler onun hayrî duygularıyla açıklanabilir ise de, yapıların siyasî ve sosyal bir projeye ilgili olduğu anlaşılmaktadır. İki aşamalı bu projeyi Ahilerin tasfiyesi ve onların yerine Mevlevîlerin hâkim kılınması şeklinde ifade etmek mümkündür. Projenin ilk safhasının Ahi Evren'in ölümüyle bir ölçüde gerçekleştiği bilinmektedir. Pervâne ve onunla birlikte hareket eden devlet adamlarının bu hadiseden hemen sonra Ahilerin etkili oldukları şehirlerde vakıf kurumundan yararlanmak suretiyle Mevlevîleri etkili kılmaya çalıştıkları görülmektedir. Pervâne'nin Kayseri'de inşa ettirdiği eserler de bu projeye ilgili görünmektedir. Medresenin şehrin fiziki dokusundaki yeri, büyük bir törenle açılması ve Sultan Veled'in mescidde yapmış olduğu konuşmalar projenin ikinci safhasına ışık tutmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kayseri, Selçuk, Ahi Evren, Pervâne Muineddin

Pervâne Muineddin's Constructional Activities in Kayseri And Liquidation Process Of Ahi Community

Abstract

This article focuses on the relationship between constructions of moslem theological schools and mosques built by Pervâne Muineddin in Kayseri and political activities during that period. It is understood that the works made by Pervâne are related to political and social projects rather than his feelings of the good. It is possible to express that it was aimed to liquidate Ahi Community and replace Mevlevi Community to thier place with this two-stage project. The first phase of the project was occured to some extent after Ahi Evren's death. After this event, Pervâne and statesmen acting with him tried to Mevlevi Community effective by utilizing the foundations. It seems that the construction built by Pervâne in Kayseri are related to this project. The construction's physical configuration in the city, holding a great opening ceremony for it and Sultan Veled's speeches made in the mosque shed light on the second phase of the project.

Key Words: Kayseri, Selçuk, Ahi Evren, Pervâne Muineddin

Giriş

İslam dünyasında halkın merkezi hükümet tarafından temin edilemeyen ihtiyaçları vakıflar vasıtasıyla karşılanmaktaydı. Vakıfların kuruluşunda pek çok faktörün etkili olduğu; banilerin kimi zaman hayrî duygularla, kimi zaman ekonomik endişelerle, kimi zaman da siyasî gelişmeler sebebiyle vakıf tesis ettikleri görülmektedir (Yediyıldız, 1993, s.159-172; Yüksel, 2006, s.309-325). Ahi Evren'in ölümünden sonra vuku bulan hadiseler Selçuklular devrinde vakıf ile siyasî gelişmeler arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bilindiği üzere Mecdüddin İshak'ın daveti üzerine Anadolu'ya gelen (1205) Ahi Evren burada

---

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

ilk olarak Kayseri'ye yerleşmiş ve çevresinde büyük bir taraftar kitlesi oluşturmuştu. Bu yıllarda devrin sultanları tarafından da desteklenen Ahiler II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde konumlarını kaybetmişlerdi. Adı geçen sultan zamanında beş yıl tutuklanan Ahi Evren, *Medh-i fakr u zemm-i dünya* isimli eserinde devrin yöneticilerinden şikâyet etmekte, hiç bir suç ve günahı olmadığı halde zulüm gördüğünü anlatmaktadır. Onun Kırşehir'e yerleştikten sonra da Anadolu'da vuku bulan hadiselerle ilgilendiği; II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki iktidar mücadelesinde İzzeddin'in yanında yer aldığı ve halkı Pervâne'nin kontrolündeki hükümete karşı isyana teşvik ettiği bilinmektedir (Bayram, 1991, s.53, s.82-85, s.87, s.115).

1262 yılında Ahi Evren ve arkadaşlarını öldürten (Bayram, 1982, s.21-35) devlet adamlarının bu hadiseden hemen sonra Ahilerin ellerindeki tekke ve zaviyelere el koydukları veya onların etkili oldukları şehirlerde¹ vakıf kurdukları dikkat çekmektedir. Eflâkî (1987, II, s.133-135), Ahi Evren'in ölümünden sonra Tâceddin Mûtez'in Konya'daki bir tekkeyi Ahilerden alarak Çelebi Hüsameddin'e devretmeye çalıştığını, ancak Ahi Ahmed'in posta oturma töreni için tekkeye gelenleri "*Ben bu adamı bu havalide şeyhliğe kabul etmiyorum*" diyerek kovduğunu bildirmektedir. Bu hadise yanında adı geçen emirin Aksaray'da inşa ettirdiği medresenin müderrisliği için Mevlânâ'dan Şerefeddin isimli bir müderrisi (Eflâkî, 1986, I, s.180-181) istemesi de devlet adamlarıyla Mevlevîler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Mevlevîlerin Kırşehir'de de yine devletin desteği sayesinde faaliyette bulunacakları bir ortama kavuştukları görülmektedir. Hadiselerin seyrinden Ahi Evren hayatta iken Kırşehir'de faaliyette bulunamayan² Mevlevîlerin Cacaoğlu Nureddin'in müdahalesi sayesinde şehre nüfuz ettikleri ve bir süre sonra burada da zaviye³ kurabilecek bir güce eriştikleri anlaşılmaktadır. Mevlevîlerin devlet adamları tarafından himaye edilmesi (Ocak, 1996, s.17-22) onlarla emirler arasındaki şeyh-mürîd⁴ ilişkisinden hareketle açıklanabilirse de, Ahi Ahmed vb şahısların bu durum karşısında göstermiş oldukları tepkilerden, meselenin siyasî ve toplumsal bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır.

Pervâne Bey Medresesi ve Açılış Töreni

Ahilerin tasfiye sürecinde asıl üzerinde durulması gereken kişi Pervâne Muineddin Süleyman'dır. Aksarayî'nin anlatımından hemen her şeyin 1262-1277 yılları arasında yaklaşık on beş yıl ülkenin yönetiminde söz sahibi olan (Kaymaz, 1970) Pervâne tarafından planlandığı

¹ Selçuklu şehirlerindeki farklı fikri ve siyasî oluşumlar için bkz. Bayram, 1994: 79-92

² Eflâkî, Meceddin Çağa ismindeki bir Mevlevî şeyhinin Kırşehir'den bazı gençleri alarak Konya'ya götürdüğünü ve onları Mevlânâ'ya intisab ettirdiğini (Eflâkî 1986: I, 286), rivayet etmektedir ki, bu hadiseler Ahi Evren'den önceki dönemle ilgili olmalıdır.

³ Sultan Veled'in halifelerinden Şeyh Süleyman-ı Türkmânî'nin Kırşehir'de kurduğu zâviye için bkz. Şahin, 1985: 57-63

⁴ Pervâne Muineddin, Taceddin Mutez ve Cacaoğlu Nureddin Mevlânâ'nın mürîdlerinden idiler. Eflâkî'nin eserinde bu emirler ile Mevlânâ arasındaki ilişkilere dair pek çok anekdot bulunmaktadır.

ve yürürlüğe konduğu anlaşılmaktadır. Aksarayî (2000, s.75), onun mevkii ve gücü hakkında bilgi verirken “*Hepsinin üzerinde önemli önemsiz işlerde görüş sahibi Pervâne idi. Bütün devlet erkânının emel ve arzularının müracaat yeri, onun yüksek huzuru idi*” demektedir. Pervâne’nin Kayseri’de bir medrese ve mescid inşa ettirdiği bilinmektedir. 1273’lerde inşa edildiği tahmin edilen bu yapılar günümüze kadar gelememiştir (Çayırdağ, 1997, s.225-232; Denктаş, 2007, s.84-87). Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Pervâne’nin Kayseri’de inşa ettirdiği eserleri de Ahi Evren’in ölümünden sonra vuku bulan gelişmelerden bağımsız olarak ele alıp incelemek mümkün değildir. Adı geçen emirler gibi Pervâne’nin de bu vakıf eserler vasıtasıyla şehre nüfuz ederek⁵ Ahilerin merkezi sayılabilecek bir şehirde hem kendi iktidarını hem de Mevlevîliği hâkim kılmaya çalıştığı görülmektedir.

Bu duruma işaret eden ilk husus medresenin büyük bir tören ile açılmasıdır. Eflâkî (1987, II, s.160), Pervâne’nin dünyanın her tarafına haberciler göndererek pek çok kişiyi Kayseri’ye davet ettiğini bildirmektedir. Pervâne’nin daveti üzerine Kayseri’ye gelen kişileri “*bilginler*”, “*faziletli kişiler*”, “*şeyhler*” ve “*hâkimler*” şeklinde tanıtan Eflâkî, bunların sayısı hakkında herhangi bir bilgi vermemekte ise de, törenden sonra misafirlere dağıtılan hediyelerden Kayseri’de büyük bir grubun toplandığı anlaşılmaktadır⁶. Anadolu’nun hemen her yerinden Kayseri’ye gelen bu grubun esas itibarıyla Mevlevîlerden teşekkül ettiğini tahmin etmek zor değildir. Pervâne’nin bir medresenin açılışını vesile ederek Anadolu’nun en buhranlı yıllarında Mevlevîleri Kayseri’de toplaması ve törenin adeta bir gövde gösterisine dönüştürülmesi bunun Ahilere karşı bir hareket olduğunu düşündürmektedir.

Sultan Veled’in Medrese ve Mescidde Yaptığı Konuşma

Büyük bir grubun toplanması yanında dikkat çeken bir diğer husus da Sultan Veled’in Kayseri’ye davet edilmesidir. Pervâne’nin daveti üzerine Kayseri’ye gelen Sultan Veled medrese ve mescidde halka hitap etmiştir. Ahilere muhalif bir kişinin Kayseri’ye davet edilerek burada konuşma yaptırılması Ahilerin tasfiyesiyle ilgili görünmektedir. Medresenin açılış hakkında bilgi veren Eflâkî (1987, II, s.160), baş köşeye oturan Sultan Veled’in konuşması karşısında herkesin ona hayran kaldığını hiç kimsenin onun sözleri karşısında “nasıl?” ve “niçin?” diye sormaya mecalinin kalmadığını bildirmektedir. Adı geçen müellif (1987, II, s.161), halkın isteği üzerine Cuma günü mescidde bir konuşma daha yapan Sultan Veled’in hutbeyi “*Şeyhim, imanım, kıblem, kuvvetim, seyyidim, senedim, mutemedim, cesedimde ruhumun mekânı, bu günümün ve yarınımın zahiresi, gerçeği arayanların olgunlarının sultanı,*

⁵ Kayseri Mevlevîlerin uzun süre nüfuz edemedikleri bir şehirdi. Seyyid Burhaneddin Anadolu’ya geldikten bir süre sonra Kayseri’ye yerleşmek istemiş ancak Mevlânâ hocasının bu isteğine karşı çıkmıştı. Mevlevî kaynakları, Seyyid Burhaneddin’in Konya’dan ayrılarak Kayseri’ye gitmesini ve Mevlânâ’nın buna karşı çıkışını bir takım sebeplerle açıklamakta iseler de, bunun Ahilerle Mevlevîler arasındaki problemlerle ilgili olduğu aşikârdır (Akşit, 2004: 1-8). Kayseri’deki Mevlevîler için bkz. Çayırdağ, 2000: 101-113

⁶ Eflâkî, Pervâne’nin o gün Rum’un bilginlerine, şeyhlerine ve fütüvveddarlarına dört yüz at, katır ve birçok elbise hediye ettiğini bildirmektedir. Bkz. Eflâkî 1987: II, 162

hak yolunun erleri arasında Tanrı'nın sırrı, efendim ve sığınağım babam, Hakkın ve dinin celâli (Celâleddin)" diyerek bitirdiğini, Pervâne'nin de onun elini öperek "*O mübarek hanedana saygı göstermek, bütün mümin erkek ve kadınlara vâcib olan şeyler cümlesindedir*" şeklinde karşılık verdiğini bildirmektedir⁷.

Sultan Veled ile Pervâne'nin bu sözlerinden şehirdeki Mevlevîlerin⁸ memnun kaldığı aşikâr ise de, Ahilerin buna karşı çıktıkları görülmektedir. Eflâkî (1987, II, s.161-162), Sultan Veled'in konuşmasından hemen sonra kıskanç şeyhlerin, Pervâne'ye "*Bugün Mevlânâ Bahâeddin'i büyük bir dehşet kapladı. Gerektiği gibi konuşmadı*" diye Sultan Veled'in aleyhinde bulduklarını, yine o topluluktan bir kişinin de Mevlânâ hazretleri, riyazetten dolayı sarı benizli idi. Sultan Veled ise kırmızı yüzlüdür. Bunun sebebi nedir diye Pervâne'ye sorduklarını bildirmektedir. Eflâkî, Sultan Veled'e karşı gösterilen bu tepkiyi bazı şeyhlerin kıskançlıkları şeklinde açıklamaya çalışmakta ise de, bunun toplumsal tabanı olan bir hareket olduğu yine onun muhaliflerden bahsederken "o topluluktan" biri şeklinde bir tarif yapmasından anlaşılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Sultan Veled'i eleştiren kişiler Ahilerdir. Ahilerin esas itibarıyla Pervâne'nin "*O mübarek hanedana saygı göstermek, bütün mümin erkek ve kadınlara vâcib olan şeyler cümlesindedir*" cümlesiyle ifade edilen dünya görüşüne, bir diğer ifadeyle Mevlevîliğin devlet eliyle empoze edilmesine karşı çıktıkları anlaşılmaktadır.

Pervâne Bey'in İnşa Ettirdiği Medrese ve Mescidin Şehrin Fiziki Dokusundaki Yeri

Pervâne'nin inşa ettirdiği medrese şehrin merkezinde; Kazancılar içerisinde eski Bakırcılar Çarşısı olarak bilinen yerde bulunuyordu⁹. Yukarıda nakledilen konuşmalar ve törenin gövde gösterisine dönüştürülmesi yanında medrese ve mescidin yeri de şehirde yeni bir dönemin başladığını teyid etmektedir. Mescid ve medreseden önceki bütün eserler şehrin gelişmesine paralel olarak merkezden dışa doğru inşa edilirken, 1273 tarihli bu yapıların merkezde inşa edilmesi, yapılaşmanın en yoğun olduğu bir yerde mescid ve medrese için bir alan oluşturulması, bu yapıların aslî fonksiyonlarından ziyade, halka verilecek mesaj ile ilgili görünmektedir. Kayseri'nin fiziki dokusundan anlaşıldığına göre, şehrin bu kesiminde bir medrese ve mescid inşa edilmesini gerekli kılacak herhangi bir ihtiyaç söz konusu değildir. Pervâne, bu eserleri şehrin fiziki dokusuna nüfuz ederek iktidarını sembolize etmek ve bu yolla halka Ahilerin tasfiyesine dair mesaj verebilmek için merkezde inşa ettirmiştir. Çünkü şehirlerin merkezinde inşa edilen bu tür eserler "*günlük yaşam için gerekli alt yapıyı sağlarken aynı zamanda da yapıların arkasına gizlenmiş bir toplumsal düzen ile onun belirlediği ilişkiler ağını*

⁷ Kayseri'de olduğu gibi Pervâne'nin Tokat'taki zaviyesinde de Fahreddin İraki Mevlânâ'nın büyüklüğünden bahsediyordu (Yüksel, 1996: 61).

⁸ Sultan Veled Divanı'nda Kayseri'deki Mevlevîlerden övgüyle bahsetmektedir. Bkz. Çayırdağ, 2000: 105-106

⁹ Medresenin kalıntıları Kayseri Kapalıçarşısı'nda 1988 yılında yapılan restorasyon çalışmasında ortaya çıkarılmıştır. Bkz. Çayırdağ, 1997: 225-232; Çayırdağ, 1998: 721; Hovardaoğlu, 2006: 421-423

da yansıtmakta ve bu olgu da bireysel boyutta kentli tarafından da dolaylı olarak algılanmaktaydı” (Yenişerlioğlu, 1999, s.19)¹⁰.

Sonuç olarak, imar ve inşaa faaliyetlerini siyasî hadiselerden bağımsız olarak ele alıp incelemek mümkün değildir. Pervâne Muineddin başta olmak üzere, Taceddin Mutez ve Cacaoğlu Nureddin’in kurmuş olduğu vakıflar ile siyasî gelişmeler arasında da bir ilişki söz konusudur. Ahi Evren ve arkadaşlarını ortadan kaldırmak suretiyle devrin en önemli muhalifinden kurtulan bu emirlerin Ahilerin güçlü oldukları şehirlere nüfuz edebilmek için vakıf tesis ettikleri görülmektedir. Pervâne Muineddin’in Kayseri’de inşa ettirdiği mescid ve medreseyi de bu proje kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Şehrin merkezinde inşa olunan bu eserler Pervâne’nin iktidarını ve Mevlevîliği, dolayısıyla şehirde yeni bir dönemin başladığını sembolize etmektedir.

Kaynakça

- Aksarayî (2000). Müsâmeretü’l-Ahbâr. Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akşit, A. (2004). Mevlevî Yazarların Seyyid Burhaneddin’in Kayseri’ye Gidiş Hakkındaki Rivayetlerine Dair. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, 1-8.
- Bayram, M. (1982). Ahi Evren’in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tesbiti. Ankara: *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 21-35.
- Bayram, M. (1991). Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu. Konya.
- Bayram, M. (1994). Selçuklular Zamanında Anadolu’da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 79-92.
- Çayırdağ, M. (1996). Kayseri Mevlevihanesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 91-95.
- Çayırdağ, M. (1997). Kayseri’de Pervâne Bey Medresesi. *Vakıflar Dergisi*, XXVI, 225-232.
- Çayırdağ, M. (1998). Kayseri’de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihi Binalar. Ankara: *IX. Türk Tarih Kongresi* (21-25 Eylül 1981), Cilt II, 717-728.
- Çayırdağ, M. (2000). Seyyid Burhaneddin’den Sonra Kayseri’de Mevlevîlik. Kayseri: *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (06-07 Nisan 2000), 101-113.
- Denktaş, M. (2007). Kayseride Yıkılan Anıtlarımız. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Eflâkî (1987). Ariflerin Menkıbeleri. Çev.: Tahsin Yazıcı, Cilt I-II, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hovardaoğlu, S. Ç. (2006). Pervâne Bey Medresesi Olarak Adlandırılan Yapının ve Kayseri Kapalıçarşısı’nın Korunması Yönünde Alınan Kararlar ve Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 21, 419-439.
- Kaymaz, N. (1970). Pervâne Mu’inü’l-Din Süleyman. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996). Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 17-22.
- Özbek, Y. (2008). İdeolojinin İnşası: 15-16. Yüzyıl Osmanlı Selatin Camileri. *Belleten*, LXXII/264, 535-566.
- Şahin, İ. (1985). Şeyh Süleyman-ı Türkmani Zâviyesinin Vakıflarına Dair. Ankara: *XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri* (1 Eylül 1984), 57-63.
- Temir, A. (1989). Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el Din’in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

¹⁰ Ayrıca bkz. Özbek, 2008: 535-566

- Yediylidiz, B. (1993). Vakıf. *İA*, XII/2, 153-172.
- Yenişehirlioğlu, F. Ç. (1999). Saltanat İdeolojisi ve Osmanlı Sanatı. *Osmanlı*, Cilt 9, 17-22.
- Yüksel, H. (1996). Tokat Mevlevîhanesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 61-68.
- Yüksel, H. (2006). Anadolu Selçukluları'nda Vakıflar. *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Ankara, 309-325.